

Alicja Holewa, Oleg Gorbaniuk

Institut Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Taksonomia wolnych skojarzeń z partiami politycznymi w czasie wyborów parlamentarnych w 2007 roku: badania studentów lubelskich uczelni

Partia polityczna jest organizacją społeczną o określonym programie politycznym, mającą na celu jego realizację poprzez wywieranie wpływu na decyzje podejmowane przez władze ustawodawcze i wykonawcze. Badania realizowane w różnych krajach wskazują, że różnice ideologiczne w programach i poglądach polityków nadal są ważne dla wyborców, ale ich znaczenie stopniowo maleje (Caprara, Zimbardo, 2004). Jednocześnie stwierdza się wzrost znaczenia postrzeganych przez wyborców cech osobowości polityków, co dało podstawę politologom do proklamowania nowej ery w polityce skoncentrowanej na kandydacie (Wattenberg, 1991). Analiza powojennych kampanii wyborczych prezydentów USA wskazuje, że cechy osobowościowe kandydatów odgrywają co raz ważniejszą rolę w procesie decyzyjnym wyborców (Miller, Wattenberg, Malanchuk, 1986). Podobnie analiza treści odpowiedzi na pytania otwarte w sondażach przedwyborczych lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w Kanadzie pokazuje, że ponad 75% komentarzy dotyczy cech osobowych polityków (Brown, Lambert, Kay, Curtis, 1989). Z analogicznych badań w krajach europejskich wynika, że skala procesu personalizacji sceny politycznej zależy w dużym stopniu od stabilności sceny politycznej (Kaase 1994, Klingemann, Wattenberg, 1992).

Cechą charakterystyczną nowych demokracji, powstałych w Europie Wschodniej, jest formowanie partii wokół liderów, a nie ich wyłanianie się z organizacji partyjnych (Cwalina, Falkowski, Kaid, 2000). Częsta zmiana nazw partii, powstawanie nowych ugrupowań politycznych i przechodzenie czołowych polityków z jednej partii do drugiej nie sprzyjają stabilności wizerunku formacji politycznej. W tej sytuacji cechy osobowości polityków mogą stanowić kotwicę, wokół której są organizowane informacje na temat partii, umożliwiające predykcję sposobu sprawowania władzy w przypadku zwycięstwa danej partii w wyborach parlamentarnych, w tym ocenę konsekwencji w realizacji obietnic wyborczych.

Akcentowanie celów pragmatycznych sprawia, że programy wyborcze różnych ugrupowań politycznych często zawierają podobne hasła. Przy niewielkim zainteresowaniu wyborców zawartością programów, możliwości różnicowania partii na ich podstawie są bardzo ograniczone, wobec czego większego znaczenia może nabierać skład osobowy partii.

Nie przeprowadzono jak do tej pory wielu **badń mierzących [zmiierzających?]** do opisanego i wyjaśnienia procesu personalizacji partii politycznych. Przeprowadzono natomiast liczne badania mające na celu uchwycenie najważniejszych wymiarów osobowości istotnych w postrzeganiu kandydata na urząd polityczny. Do bardziej znaczących należą badania Wattenberga (1991), który na podstawie ocen osobowości kandydatów ubiegających się w latach 1952–1988 o urząd prezydenta Stanów Zjednoczonych wyłonił pięć wymiarów: moralność i uczciwość, solidność i niezawodność, kompetencje, charyzma oraz cechy osobowe kandydata, takie jak aparycja, wiek, stosunek do religii, zawód.

Badania postrzeganych cech osobowości polityków były prowadzone również z perspektywy psychologii osobowości. Zmierzają one do identyfikacji najważniejszych wymiarów postrzegania osobowości polityków. Wyróżnić należy badania Pancera, Browna i Barra (1999) oraz serię badań Caprari, Barbaranellego i Zimbardo (1997, 2002). W ramach koncepcji Wielkiej Piątki Caprara, Barbaranelli i Zimbardo dwukrotnie przeprowadzili badania we Włoszech i USA, wykorzystując zestaw przymiotników opisujących osobowość „zwykłych” ludzi. W badaniach tych ustalono, że podczas gdy osoby spoza polityki (sportowiec i gwiazda telewizyjna) były postrzegane w pięciu klasycznych wymiarach typowych dla populacji generalnej, to politycy (Berlusconi, Prodi, Clinton, Dole) byli postrzegani w zredukowanej liczbie wymiarów. Struktura czynnikowa w przypadku włoskich polityków była ograniczona do dwóch wymiarów (Energia/Innowacja oraz Uczciwość/Wiarygodność), natomiast w przypadku amerykańskich polityków – do trzech. Czynniki uzyskane w badaniach okazały się stabilne z uwagi na orientację polityczną respondentów.

Analogiczne badania, zmierzające do identyfikacji najważniejszych wymiarów postrzegania osobowości polityków, zostały przeprowadzone w Polsce w kwietniu 2007 roku (Błaszczuk, Gorbaniuk, 2007). Z uwagi na metodologię badań plasują się one, podobnie jak badania Caprari i in. (1997, 2002), w nurcie leksykalnym teorii cech. W odróżnieniu od badań Caprari przedstawiono do oceny większą liczbę polityków (w sumie 24), a listę przymiotnikową z polskich badań leksykalnych autorstwa Szaroty (1995) uzupełniono przymiotnikami z dotychczasowych badań nad wizerunkami polityków oraz przymiotnikami z badań wolnych skojarzeń. Niezależna analiza 24 struktur czynnikowych pozwoliła na wyodrębnienie wspólnych wymiarów postrzeganej osobowości polskich polityków: Kompetencja/Sumiennność, Impulsywność/Brak Ugodowości, Energia/Ekstrawersja. Czwarty wymiar – Uczciwość – zaistniał w przypadku tylko siedmiu spośród 24 otrzymanych struktur czynnikowych.

Podejście leksykalne w teorii cech należy uznać za jedno z bardziej obiecujących w próbie uchwycenia wymiarów personalizacji obiektów niebędących ludźmi. Dowodzi tego sukces koncepcji osobowości marki zaproponowanej przez Aaker (1997), która zaowocowała w ostatnich 10 latach setkami badań w różnych krajach. Hipoteza leksykalna zakłada, że w naturalnym języku na drodze ewolucji gatunku ludzkiego zostały zakodowane najważniejsze indywidualne różnice, najbardziej istotne z punktu widzenia przetrwania oraz życia społecznego. Z biegiem czasu te wiązki znaczeń zostały wyrażone w formie słowa (John, Angleitner, Ostendorf, 1988). Im bardziej znacząca jest dana kategoria, tym więcej posiada ona znaczników w języku i jest szerzej reprezentowana.

Przyjmując za punkt wyjścia definicję cechy osobowości zaproponowaną przez przedstawiciela nurtu deskryptywnego, Harrego (1983), cechy można potraktować jako kategorie lingwistyczne. Zdaniem Harrego w procesie społecznych interakcji cechy są umownie tworzone w celu kategoryzacji, opisywania i nadawania znaczenia różnym zachowaniom i doświadczeniom. Takie rozumienie cech osobowości pozwala wyjaśnić, dlaczego ludzie mają skłonność do opisywania obiektów nieożywionych i abstrakcyjnych w kategoriach cech typowo ludzkich. Aby przeanalizować system znaczeń przypisywanych partiom przez wyborców i stwierdzić, jaka jest skala personalizacji ugrupowań politycznych, należy przeanalizować język naturalny, którego wyborcy używają w odniesieniu do partii, a następnie dokonać jego taksonomii wg kategorii stosowanych w badaniach leksykalnych. Aby zgromadzić taki leksykon partii, postanowiono przeprowadzić badania jakościowe metodą wolnych skojarzeń. Metoda wolnych skojarzeń jest zasadniczo wolna od założeń teoretycznych i może służyć jako narzędzie eksplorowania struktury języka używanego do opisu partii politycznych. Celem badań było udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

- P1: Jaki jest udział skojarzeń osobowych w całości skojarzeń z partiami politycznymi?
- P2: Jaka jest struktura skojarzeń osobowych z partiami politycznymi?
- P3: Czy udział skojarzeń osobowych w całości skojarzeń z partiami oraz ich struktura są zależne od specyfiki partii politycznej?
- P4: Czy udział skojarzeń osobowych w całości skojarzeń z partiami oraz ich struktura różnią się przed i po wyborach do sejmu?

Metoda badania

Osoby badane

W badaniu wzięło udział 200 studentów w wieku od 17 do 38 lat ($M=21$), w większości z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie oraz Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. 43% próby stanowiły kobiety, a 57% mężczyźni. W trakcie badań 50% deklarowało oddanie głosu na Platformę

Obywatelską, a 25% – na Prawo i Sprawiedliwość. Pozostałe 25% zagłosowało na jedną spośród pozostałych partii lub w ogóle zrezygnowało z udziału w wyborach do sejmiku.

Procedura badań

Badania zostały przeprowadzone w okresie 11–19.10.2007, przed wyborami do sejmiku w 2007 roku, oraz w okresie 22.10.–19.11.2007, po wyborach. W obu okresach zostało przebadanych po 100 osób.

Każdy z respondentów został poproszony o wygenerowanie skojarzeń (rzeczowników, przymiotników i krótkich określeń) po kolei z sześcioma czołowymi partiami politycznymi w Polsce, z których każda prowadziła kampanię parlamentarną. Partie, o które pytano w kwestionariuszu, to: Prawo i Sprawiedliwość (PiS), Platforma Obywatelska (PO), Lewica i Demokraci (LiD), Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), Samoobrona oraz Liga Polskich Rodzin (LPR). Dodatkowo respondenci podawali cechy, jakimi powinna charakteryzować się partia idealna. W 70% przypadków jako metodę gromadzenia danych wykorzystano wywiad indywidualny, a w pozostałych przypadkach respondenci samodzielnie wypełniali kwestionariusz dostarczony przez współautorkę artykułu.

Procedura taksonomii skojarzeń

Łącznie zgromadzono 6434 skojarzenia z partiami politycznymi. Skojarzenia te zostały włączone do pliku skojarzeń z markami konsumenckimi i poddane ocenie 11 sędziów – studentów psychologii, które realizowali analogiczne badania metodą wolnych skojarzeń. Motywacją do rzetelnej klasyfikacji skojarzeń należy uznać za wysoką z uwagi na to, że wszystkim sędziom zależało na sukcesie całego przedsięwzięcia. Zanim sędziowie przystąpili do klasyfikacji, przeszli przeszkolenie teoretyczne w ramach zajęć dydaktycznych oraz 4-godzinne wspólne sędziowanie 100 skojarzeń, w toku którego doprecyzowywano definicję poszczególnych kategorii. Następnie każdy z sędziów samodzielnie poklasyfikował ok. 100 skojarzeń. Poprawność klasyfikacji zweryfikowano, a ewidentne błędy przedyskutowano w celu ich wyeliminowania na przyszłość poprzez uściślenie rozumienia definicji kategorii.

W badaniach własnych przyjęto taksonomię rzeczowników i przymiotników z niemieckich badań leksykalnych (Angleitner, Ostendorf, John, 1990), która jest jedną z najczęściej stosowanych w badaniach leksykalnych; również tych, które były zrealizowane w Polsce przez Szarotę (Szarota 1995, Szarota, Ashton, Lee, 2007). Zadaniem sędziów na pierwszym etapie była ocena znajomości danego wyrazu na skali od 1 do 3, gdzie 1 oznaczało brak rozumienia, 2 – słabą znajomość znaczenia słowa, a 3 – dobre rozumienie danego wyrazu. Skojarzenia, które uzyskały ocenę „3”, były oceniane pod kątem stopnia, w jakim mogły być użyte na określenie człowieka i jego właściwości na skali od 1 do 3, gdzie 1 oznaczało sytuację, kiedy dany wyraz nie

może określać właściwości osoby, 2 – można go użyć w odniesieniu do osoby w określonych sytuacjach, 3 – jest określeniem odnoszącym się do ludzkich właściwości.

Skojarzenia uznane przez sędzię za osobowe powinny następnie zostać zaklasyfikowane do jednej z 13 podkategorii, które z kolei wchodzi w skład 5 nadrzędnych kategorii (Angleitner, Ostendorf, John 1990, Mlacic, Ostendorf, 2005): (1) Dyspozycje, (1a) Temperament i charakter, (1b) Zdolności i talenty lub ich brak; (2) Przejycia i postępowanie, (2a) Emocje, wewnętrzne stany i gotowość do reakcji, (2b) Cielесne oznaki, (2c) Aktywności i sposoby zachowania; (3) Społeczne i socjalne aspekty jednostek, (3a) Role i relacje, (3b) Efekty społeczne i reakcje innych osób, (3c) Czyste oceny, (3d) Postawy i światopoglądy; (4) Zewnętrzna charakterystyka osób, (4a) Anatomia, konstytucja i morfologia, (4b) Obraz zewnętrzny zjawiska, wygląd i postawa ciała; (5) Rzadko używane określenia, (5a) Specyficzne konteksty i wyrażenia, (5b) Metaforyczne określenia; (6) Skojarzenia trudne do sklasyfikowania. Dane skojarzenie było kwalifikowane do danej kategorii, jeżeli było wskazane jako należące do niej przez przynajmniej 6 spośród 11 sędziów.

Bazując na prototypowej koncepcji pojęć w badaniach przyjęto założenie o nieostrości granic kategorii. Oznaczało to, że niektóre skojarzenia (również z powodu ich wieloznaczności) mogą należeć jednocześnie do kilku kategorii, dlatego też sędziowie w razie konieczności mogli dany wyraz zaklasyfikować do dwóch różnych kategorii, np. „agresywny” jako deskryptor osobowy może oznaczać zarówno cechę, jak i stan. Cały proces sędziowania trwał od 2 do 3 tygodni, w zależności od osoby.

Wyniki

Rzetelność opinii sędziów

Zgodność opinii sędziów oceniono za pomocą współczynnika zgodności wewnętrznej alfa. Oprócz niego w tabeli 1 zamieszczono także dane na temat średniej korelacji pomiędzy sędziami. Dostarcza ona dodatkowej informacji o zbieżności decyzji klasyfikacyjnych sędziów niezależnie od ich liczby, na którą jest wrażliwy współczynnik alfa (Schmitt, 1996). Dla określenia stopnia, w jakim dane skojarzenie (najczęściej przymiotnik lub rzeczownik) odnosiło się do osoby, zgodność opinii sędziów wyniosła $\alpha=0,96$ na podstawie klasyfikacji 2487 różnych skojarzeń. Z kolei na podstawie analizy 2164 różnych skojarzeń zakwalifikowanych jako osobowe (średnia 2 i więcej) uzyskane współczynniki zgodności dla 5 kategorii nadrzędnych wahały się od 0,95 do 0,98, a dla 13 podkategorii – od 0,78 do 0,94. Uzyskane wartości należy określić jako satysfakcjonujące. Niższe wskaźniki dla podkategorii oznaczają, że sędziowie mieli mniejsze trudności z przyporządkowaniem danego skojarzenia do kategorii nadrzędnej niż ze sprecyzowaniem, do jakiej specyficznej podkategorii należy dany wyraz.

Uzyskane wyniki analiz zgodności wewnętrznej opinii sędziów także wypadają bardzo dobrze na tle analogicznych wskaźników uzyskiwanych w badaniach leksykalnych. Na przykład w badaniach Angleitnera i in. (1990) wyniosły one od 0,75 do 0,84 dla kategorii nadrzędnych i 0,53–0,90 dla podrzędnych. Z kolei w badaniach Szaroty i in. (2007) wahały się w granicach 0,80–0,94 oraz 0,68–0,92. Lepsze wartości współczynników uzyskane w badaniach własnych można tłumaczyć większą motywacją i lepszym przygotowaniem do roli sędziego, w tym wykształceniem psychologicznym wszystkich sędziów, czego w innych badaniach nie zawsze przestrzegano.

Struktura skojarzeń z partiami politycznymi według taksonomii leksykalnej

Wyniki analiz wskazują, że udział skojarzeń osobowych w całości skojarzeń z partiami politycznymi wynosi 86,6% i plasuje się dla różnych partii w przedziale od 73,4% dla PSL do 89,6% dla PIS ($\chi^2=112,78$, $df=5$, $p<0,001^1$; zob. tabela 2). Wśród cech, jakimi powinna się charakteryzować idealna partia, udział deskryptorów osobowych wyniósł nawet 91,2%. Wyniki te wskazują na powszechność używania określeń osobowych w odniesieniu do partii.

Tabela 2

Tabela 2 zawiera szczegółowe dane na temat struktury skojarzeń z partiami politycznymi według taksonomii stosowanej w badaniach leksykalnych. Prawie połowa (49,1%) wszystkich skojarzeń była zakwalifikowana jako opisująca społeczne aspekty jednostek. Podstawa tej kategorii to oceny społeczne (np. silna, słaba, zaściankowa), które stanowiły 19,0% wszystkich wygenerowanych przez respondentów skojarzeń. Najczęściej silnie zabarwione emocjonalnie oceny pojawiały się w przypadku Samoobrony (33,7%). W przypadku pozostałych partii skojarzenia z tej podkategorii pojawiały się znacznie rzadziej ($\chi^2=136,14$, $df=5$, $p<0,001$). Przykładem PSL, gdzie oceny społeczne stanowiły 13,1% ogółu skojarzeń z tą partią.

Tabela 3

Kolejną znaczącą podkategorią w ramach społecznych aspektów jednostek były skojarzenia opisujące postawy społeczne, reprezentowane wartości i światopogląd, które stanowiły 17,0% ogółu skojarzeń (np. lewicowa, prawicowa, chrześcijańska, postkomunistyczna). Tego typu skojarzenia są wspólne dla człowieka i partii politycznych i nie mogą być kwalifikowane jako wyraz personalizacji. Zaobserwowano tu jednak bardzo znaczące różnice pomiędzy partiami ($\chi^2=284,61$, $df=5$, $p<0,001$;

¹ Tu i dalej analizowano tylko te różnice, które spełniały warunek $p<0,001$. Interpretacja różnic zakładająca większe prawdopodobieństwo błędu I rodzaju nie miałaby większej wartości merytorycznej z uwagi na dużą liczbę analizowanych prób skojarzeń, przy których różnica na poziomie 1% jest już istotna statystycznie na tradycyjnym poziomie $p<0,05$.

zob. tabela 2). Postrzeganie poprzez pryzmat światopoglądu było najbardziej specyficzne dla LPR, w przypadku której co trzecie skojarzenie było kwalifikowane do tej podkategorii (36,4%). Najrzadziej skojarzenia światopoglądowe pojawiały się w przypadku Samoobrony (7,7%) i PSL (10,4%), co wynika najprawdopodobniej z braku klasyfikacji wartości reprezentowanych przez te partie w mediach. Pozostałe partie plasowały się pośrodku: LiD (23,6%), PO (17,9) i PiS (16,2).

Ewidentnym wyrazem personalizacji jest przypisywanie partiom dyspozycji osobowościowych, które stanowiły 31,0% wszystkich skojarzeń, a w przypadku właściwości partii idealnej ten odsetek wyniósł nawet 53,7%, podczas gdy np. deskryptory światopoglądowe stanowiły jedynie 8,1% ogółu skojarzeń. Listę najczęściej występujących skojarzeń dyspozycyjnych zawiera tabela 4. Przedstawiono w niej deskryptory stanowiące ponad 1% wszystkich skojarzeń dyspozycyjnych. Dominują wśród nich negatywne skojarzenia, z uwagi na treść odwołujące się najczęściej do uczciwości, sumienności i ugodowości. PiS, PO i PSL były częściej opisywane przy użyciu deskryptorów dyspozycyjnych niż LiD, LPR i Samoobrona ($\chi^2=102,96$, $df=5$, $p<0,001$; zob. tabela 2). Cechą specyficzną dla PO w porównaniu do innych partii było także częstsze opisywanie jej w kategoriach zdolności (głównie intelektualnych) ($\chi^2=56,45$, $df=5$, $p<0,001$).

Tabela 4

PiS i Samoobrona 2–3 razy częściej niż inne partie były określane za pomocą wyrazów opisujących widoczną aktywność ($\chi^2=106,69$, $df=5$, $p<0,001$; zob. tabela 2). Wynika to najprawdopodobniej z uwagi, jaką poświęcały media działaniom podejmowanym przez koalicję rządzącą – przejawy tej aktywności cechowała większa dostępność w pamięci respondentów niż w przypadku innych partii.

Skojarzenia opisujące zewnętrzne właściwości osób (np. duży, mały, wysoki, gruby, dobra prezencja) lub kwalifikujące się jako metafory (np. farbowany lis, walka z wiatrakami) stanowiły w sumie 3,1% ogółu skojarzeń i miały znaczenie marginalne.

Wpływ wyborów parlamentarnych na strukturę skojarzeń z partiami

Porównując strukturę skojarzeń z partiami politycznymi, które zostały zebrane dwa tygodnie przed wyborami parlamentarnymi i dwa tygodni po wyborach, należy stwierdzić przede wszystkim spadek liczby skojarzeń osobowych – z 88,3% do 84,7 ($\chi^2=14,92$, $df=1$, $p<0,001$; zob. tabela 5). Przyglądając się strukturze skojarzeń według taksonomii leksykalnej możemy stwierdzić, że zmniejszył się udział skojarzeń dyspozycyjnych w ogólnej strukturze skojarzeń – z 28,8% do 24,4 ($\chi^2=13,29$, $df=1$, $p<0,001$). Największy spadek skojarzeń dyspozycyjnych odnotowały PiS (z 36,3% do 30,6), LiD

(z 21,9% do 15,9), LPR (z 24,2% do 15,5) oraz Samoobrona (z 24,4% do 18,1). W przypadku PO i PSL zmiany były minimalne i nieistotne statystycznie.

Największy spadek dotyczył skojarzeń odnoszących się do sfery społecznego funkcjonowania jednostek – z 55,1% do 47,9 ($\chi^2=27,70$, $df=1$, $p<0,001$). Zmiany te dotyczyły wyłącznie częstotliwości pojawiania się ocen społecznych i dotyczyły partii, które stworzyły koalicję rządzącą, czyli PO (z 19,8% do 14,6) i PSL (16,5% do 8,6). Okres wyborów nie wpłynął natomiast na częstotliwość skojarzeń o charakterze światopoglądowym.

W przypadku skojarzeń dotyczących przejściowych stanów i pojedynczych zachowań na poziomie ogólnym nie zanotowano istotnych statystycznie zmian. Natomiast obserwując zmiany na poziomie poszczególnych partii, stwierdzono istotny statystycznie wzrost częstotliwości skojarzeń z widoczną aktywnością jedynie w przypadku Samoobrony (z 4,9% do 13,0 ($\chi^2=17,34$, $df=1$, $p<0,001$) – partii, którą należy zaliczyć do największych przegranych w ostatnich wyborach do sejmiku.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki analiz badań jakościowych upoważniają do wniosku, iż w percepcji partii politycznych przez wyborców znaczącą rolę odgrywają deskryptory osobowe, które służą do opisu właściwości ludzi. Szczególnie dużą rolę odgrywają tu deskryptory osobowościowe, które są zarezerwowane wyłącznie dla bytów ożywionych i przeznaczone do charakterystyki cech osobowości człowieka. Wskazuje to na silną skłonność wyborców do personalizacji partii politycznych oraz rolę cech osobowościowych w komunikowaniu ich znaczenia otoczeniu. Jeżeli zjawisko personalizacji partii politycznych jest powszechne i znaczące, to z psychologicznego punktu widzenia powstają trzy zasadnicze problemy do wyjaśnienia: (1) Jakie są wymiary personalizacji partii politycznych? (2) Jaką funkcję pełni personalizacja w percepcji partii politycznych? (3) Jaka jest rola personalizacji partii politycznych w procesie podejmowania decyzji wyborczych?

Pierwszy problem ma charakter deskryptywny i dotyczy ilościowego opisu zjawiska personalizacji. Wzoruując się na podejściu leksykalnym w teorii cech, wyniki badań jakościowych dostarczyły leksykonu, którym wyborcy posługują się w opisie partii politycznych. Po ujednoczeniu skojarzeń z uwagi na morfemy i zgrupowaniu pojedynczych i niepowtarzających się deskryptorów osobowościowych w kategorii na zasadzie bliskości znaczeniowej należy do list przymiotnikowych wybrać deskryptory pojawiające się najczęściej w języku naturalnym. Pozwoli to uniknąć personifikacji partii większej niż ta, która charakteryzuje aktualnie myślenie wyborców na temat ugrupowań politycznych. Zebranie dużej liczby opisów partii politycznych na skalach przymiotnikowych i zastosowanie analizy czynnikowej pozwoli wyodrębnić najważniejsze wymiary, wokół których jest zogniskowana „osobowość”

partii. Efektem końcowym tego postępowania powinno być stworzenie uniwersalnego narzędzia do pomiaru nasilenia najważniejszych wymiarów cech osobowości przypisywanych partiom przez wyborców.

Drugi spośród wymienionych problemów ma charakter wyjaśniający i implikuje pytanie o powody, dla których wyborcy używają w odniesieniu do ugrupowań politycznych deskryptorów zarezerwowanych dla opisu właściwości człowieka. Problem ten nie dotyczy wyłącznie partii politycznych, lecz także innych obiektów nie będących ludźmi, m.in. marek produktów i usług (Gorbaniuk, Ostrowska, 2008, Gorbaniuk, 2008), przedsiębiorstw (Gorbaniuk, Kaniowska, 2008), krajów (d'Astous, Boujbel, 2007), zwierząt (Horowitz, Bekoff, 2007). Pojawia się w związku z tym pytanie, jaką funkcję adaptacyjną pełni taki sposób rozumowania w codziennym funkcjonowaniu człowieka.

Trzeci problem dotyczy wartości predykcyjnej wiedzy na temat wymiarów personalizacji partii politycznych dla przewidywania decyzji podejmowanych przez wyborców. Stwierdzenie związku pomiędzy tendencją wyborców do przypisywania określonych cech osobowości partiom politycznym a ich preferencjami oznacza konieczność rozwijania koncepcji „osobowości” partii jako konstruktu użytecznego w pozycjonowaniu wizerunku ugrupowań politycznych, chociażby na wzór koncepcji „osobowości” marki (Plummer 1984, Aaker, 1997). W procesie poszukiwania związku pomiędzy „osobowością” partii a jej preferowaniem przez osoby badane należy przeanalizować rolę ładunku deskryptywnego i ewaluatywnego zawartego w deskryptorach osobowościowych. O ile w psychologii osobowości akcent jest położony na aspekcie deskryptywnym, o tyle rozpatrując zagadnienie z perspektywy psychologii społecznej nie możemy ignorować aspektu ewaluatywnego w przewidywaniu zachowań człowieka (Saucier, Ostendorf, Peabody, 2001, McCrae, Costa, 1983).

Badania zaprezentowane w niniejszym artykule obejmowały wyłącznie młodzież, która stanowi tylko część naszego społeczeństwa. Biorąc pod uwagę różne doświadczenia z przeszłości, w przyszłych badaniach nie należy lekceważyć różnic międzypokoleniowych w percepcji partii politycznych, dlatego też dobierając próby na potrzeby badań zarówno jakościowych, jak i ilościowych należy uwzględnić pełny przedział wiekowy osób uprawnionych do głosowania.

Bibliografia

- Aaker, J.L. (1997). Dimensions of Brand Personality. *Journal of Marketing Research*, 34 (3), 347-356.
- Angleitner, A., Ostendorf, F. i John, O.P. (1990). Towards a taxonomy of personality descriptors in German: A psycho-lexical study. *European Journal of Personality*, 4, 89-118.
- Błaszczyk, E. i Gorbaniuk, O. (2007). Wymiary postrzegania osobowości polskich polityków: analiza indywidualnych struktur czynnikowych. artykuł w druku.

- Brown, S.D., Lambert, R.D., Kay, B.J. i Curtis, J.E. (1988). In the Eye of the Beholder: Leader Images in Canada. *Canadian Journal of Political Science*, 21(4), 729-755.
- Caprara, G., Barbaranelli, C. i Zimbardo, P.G. (2002). When Parsimony Subdues Distinctiveness: Simplified Public Perceptions of Politicians' Personality. *Political Psychology*, 23(1), 77-95.
- Caprara, G.V., Barbaranelli, C. i Zimbardo, P.G. (1997). Politician's uniquely restricted personalities. *Nature*, 385, 493.
- Caprara, G.V. i Zimbardo, P.G. (2004). Personalizing Politics: A Congruency Model of Political Preference. *American Psychologist*, 59(7), 581-594.
- Cwalina, W., Falkowski, A. i Kaid, L.L. (2000). Role of Advertising in Forming the Image of Politicians: Comparative Analysis of Poland, France and Germany. *Media Psychology*, 2(2), 119-147.
- d'Astous, A. i Boujbel, L. (2007). Positioning countries on personality dimensions: Scale development and implications for country marketing. *Journal of Business Research*, 60(3), 231-239.
- Goldberg, L.R. (1990). An Alternative 'Description of personality': The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
- Gorbaniuk, O. (2008). Leksykon marki: analiza wolnych skojarzeń. Referat wygłoszony na XXXIII Zjeździe Naukowym Polskiego Towarzystwa Psychologicznego „Żyć godnie...”. 24-27 wrzesień 2008. Poznań.
- Gorbaniuk, O. i Kaniowska, A. (2008). Wymiary postrzegania symbolicznego wizerunku przedsiębiorstw. maszynopis.
- Gorbaniuk, O. i Ostrowska, K. (2008). Wymiary personifikacji marek. *Marketing i Rynek*, 10, 8-13.
- Harre, R. (1983). *Personal being: A theory for individual psychology*. Oxford, England: Blackwell.
- Horowitz, A.C. i Bekoff, M. (2007). Naturalizing Anthropomorphism: Behavioral Prompts to Our Humanizing of Animals. *Anthrozoös*, 20(1), 23-35.
- John, O., Angleitner, A. i Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: a historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171-203.
- Kaase, M. (1994). Is There Personalization in Politics? Candidates and Voting Behavior in Germany. *International Political Science Review*, 15, 211-230.
- Klingemann, H.D. i Wattenberg, M.P. (1992). Decaying versus developing party systems. *British Journal of Political Science*, 22, 131-149.
- McCrae, R.R. i Costa, P.T. (1983). Social desirability scales: More substance than style. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(6), 882-888.
- Miller, A.H., Wattenberg, M.P. i Malanchuk, O. (1986). Schematic assessment of residential candidates. *American Political Science Review*, 80, 521-540.
- Mlacic, B. i Ostendorf, F. (2005). Taxonomy and Structure of Croatian Personality-descriptive Adjectives. *European Journal of Personality*, 19, 117-152.

- Pancer, M.S., Brown, S.D. i Barr, C.W. (1999). Forming Impressions of Political Leaders: A Cross-National Comparison. *Political Psychology*, 20(2), 345-368.
- Plummer, J.T. (1984). How Personality Makes a Difference. *Journal of Advertising Research*, 24(6), 27-31.
- Saucier, G., Ostendorf, F. i Peabody, D. (2001). The non-evaluative circumplex of personality adjectives. *Journal of Personality*, 69(4), 537-582.
- Schmitt, N. (1996). Uses and Abuses of Coefficient Alpha. *Psychological Assessment*, 8(4), 350-353.
- Szarota, P. (1995). Polska lista przymiotnikowa (PLP): narzędzie do diagnozy pięciu wielkich czynników osobowości. *Studia Psychologiczne*, 23(1-2), 227-255.
- Szarota, P., Ashton, M.C. i Lee, K. (2007). Taxonomy and structure of the Polish Personality Lexicon. *European Journal of Personality*, 21(6), 823-853.
- Wattenberg, M.P. (1991). *The rise of candidat-centred politics: Presidential elections of the 1980s*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Tabele

Tabela 1. Ocena zgodności opinii sędziów

Kategoria/podkategoria	Alfa	Średnia korelacja między sędziami
Deskrytory osobowe	0,96	0,70
1. Dyspozycje	0,96	0,67
1a. Temperament i charakter	0,90	0,45
1b. Zdolności i talenty	0,85	0,36
2. Stany	0,95	0,68
2a. Emocje, stany wewn. i gotowość reakcji	0,88	0,41
2b. Stany fizjologiczne	0,92	0,53
2c. Widoczne zachowania	0,82	0,31
3. Społeczne aspekty jednostek	0,94	0,58
3a. Role i relacje	0,78	0,26
3b. Reakcje społeczne	0,84	0,38
3c. Oceny społeczne	0,85	0,35
3d. Postawy i światopogląd	0,94	0,59
4. Zewnętrzna charakterystyka	0,98	0,87
4a. Anatomia i konstytucja	0,93	0,55
4b. Wygląd zewnętrzny	0,88	0,41
5. Rzadko używane wyrazy	0,95	0,74
5a. Specjalistyczne terminy i określenia	0,82	0,28
5b. Metafory	0,83	0,35

Tabela 2. Struktura skojarzeń z partiami politycznymi

Kategoria/ podkate- goria		Ogółem	Idealna partia	Partia						Test χ^2 , df=5
				PiS	PO	LiD	PSL	Sam- obrona	LPR	
Osobowe deskrytory	n	5568	927	1186	865	669	450	727	744	112,78*
	%	87,4	91,2	89,6	88,4	87,1	73,4	85,9	89,7	
1. Dyspozycje	n	1974	546	443	318	146	174	180	167	102,96*
	%	31,0	53,7	33,5	32,5	19,0	28,4	21,3	20,1	
1a. Tem- perament i charakter	n	1871	498	437	282	148	169	173	164	87,49*
	%	29,4	49,0	33,0	28,8	19,3	27,6	20,4	19,8	
1b. Zdolno- ści i talenty	n	148	53	15	45	7	10	11	7	56,45*
	%	2,3	5,2	1,1	4,6	0,9	1,6	1,3	0,8	
2. Stany	n	639	78	200	90	51	51	107	62	59,41*
	%	10,0	7,7	15,1	9,2	6,6	8,3	12,6	7,5	
2a. Emo- cje, stany poznawcze i gotowość reakcji	n	189	8	45	41	17	21	28	29	5,21
	%	3,0	0,8	3,4	4,2	2,2	3,4	3,3	3,5	
2b. Stany fizjologicz-	n	42	3	9	3	13	6	2	6	15,70
	%	0,7	0,3	0,7	0,3	1,7	1,0	0,2	0,7	
2c. Wi- doczna aktywność	n	360	59	131	37	17	16	75	25	106,69*
	%	5,6	5,8	9,9	3,8	2,2	2,6	8,9	3,0	
3. Społecz- ne aspekty jednostek	n	3129	360	617	483	453	220	492	504	135,05*
	%	49,1	35,4	46,6	49,3	59,0	35,9	58,2	60,8	
3a. Role i relacje	n	335	78	43	61	34	40	59	20	34,68*
	%	5,3	7,7	3,3	6,2	4,4	6,5	7,0	2,4	
3b. Reakcje społeczne	n	124	17	23	18	12	16	25	13	7,24
	%	1,9	1,7	1,7	1,8	1,6	2,6	3,0	1,6	
3c. Oceny społeczne	n	1213	135	250	169	168	80	285	126	136,14*
	%	19,0	13,3	18,9	17,3	21,9	13,1	33,7	15,2	

Kategoria/ podkate- goria		Ogółem	Idealna partia	Partia						Test χ^2 , df=5
				PiS	PO	LiD	PSL	Samo- obrona	LPR	
3d. Posta- wy i świa- topogląd	n	1083	82	214	175	181	64	65	302	284,61*
	%	17,0	8,1	16,2	17,9	23,6	10,4	7,7	36,4	
4. Ze- wnętrzna charaktery- styka	n	96	10	22	24	15	6	1	18	20,11
	%	1,5	1,0	1,7	2,5	2,0	1,0	0,1	2,2	
4a. Anato- mia i kon- stytucja	n	38	5	18	11	2	2	0	0	28,91
	%	0,6	0,5	1,4	1,1	0,3	0,3	0,0	0,0	
4b. Wygląd zewnątrzny	n	56	5	4	15	10	3	2	17	27,02
	%	0,9	0,5	0,3	1,5	1,3	0,5	0,2	2,1	
5. Rzadko używane wyrazy	n	100	1	27	13	28	5	16	10	20,91
	%	1,6	0,1	2,0	1,3	3,6	0,8	1,9	1,2	
5a. Specja- listyczne terminy i określenia	n	42	0	7	7	14	1	9	4	16,68
	%	0,7	0,0	0,5	0,7	1,8	0,2	1,1	0,5	
5b. Metafory	n	56	1	20	6	13	4	6	6	10,45
	%	0,9	0,1	1,5	0,6	1,7	0,7	0,7	0,7	
Niesklasy- fikowane do kategorii	n	385	56	77	56	69	39	38	50	15,37
	%	6,0	5,5	5,8	5,7	9,0	6,4	4,5	6,0	
Niesklasy- fikowane do podkate- gorii	n	452	52	90	59	76	46	57	72	12,78
	%	7,1	5,1	6,8	6,0	9,9	7,5	6,7	8,7	
Razem		6374	1016	1323	979	768	613	846	829	

* $p < 0,001$

Tabela 3. Najczęściej występujące deskryptory ewaluacyjne

Przymiotnik	n	%	Przymiotnik	n	%
aferzysta	40	3,7	głupi	17	1,6
niekompetentny	28	2,6	kompetentny	16	1,5
obłudny	26	2,4	nieskuteczny	16	1,5
zakłamany	23	2,1	skompromitowany	14	1,3
chamski	22	2,0	zacořany	13	1,2
nieprofesjonalny	21	1,9	zaściankowy	13	1,2
profesjonalny	21	1,9	śmieszny	12	1,1
nieudolny	19	1,8	karierowicz	12	1,1
falszwy	17	1,6	skuteczny	11	1,0

Tabela 4. Najczęściej występujące deskryptory osobowościowe

Przymiotnik	n	%	Przymiotnik	n	%
kłamliwy	45	3,2	zakłamany	23	1,6
agresywny	41	2,9	konsekwentny	22	1,5
nietolerancyjny	33	2,3	niekonsekwentny	22	1,5
interesowny	32	2,2	spokojny	22	1,5
nieuczciwy	31	2,2	niezdecydowany	18	1,3
otwarty	30	2,1	sprawiedliwy	17	1,2
niesłowny	27	1,9	kompetentny	16	1,1
niekonkretny	25	1,8	manipulujący	15	1,1
kłóćliwy	24	1,7	tolerancyjny	15	1,1
uczciwy	23	1,6	ugodowy	15	1,1

Tabela 5. Struktura skowań z partiami politycznymi przed i po wyborach do sejm

Kategoria		Okres badań		Test χ^2 , df=1
		przed wyborami	po wyborach	
Osobowe	n	2463	2178	14,92*
	%	88,3%	84,7%	
Dyspozycyjne	n	802	626	13,29*
	%	28,8%	24,4%	
Stan	n	262	299	7,14
	%	9,4%	11,6%	

Kategoria		Okres badań		Test χ^2 , df=1
		przed wyborami	po wyborach	
Społeczne aspekty	n	1537	1232	27,70*
	%	55,1%	47,9%	
Zewnętrzna charakterystyka	n	52	34	2,49
	%	1,9%	1,3%	
Rzadko używane wyrazy	n	33	66	14,13*
	%	1,2%	2,6%	
Nieskwalifikowane osobowe	n	189	140	4,11
	%	6,8%	5,4%	

* $p < 0,001$

